

שכירות פועלים ע"י שליח / עו.

תוכן:

פתיחה

בירור א'

החילוק בין שני המקרים בגמ'

ישוב הריטב"א

דעת רש"י

המחלוקת בין רש"י לריטב"א

דעת התוספות

בירור ב'

מסקנת הסוגייה

דעת הרא"ש וסיעתו

שיטת הרמב"ם

ביאור האבן האזל

דיון בעניין ההלכה

פתיחה

בדף עו. דנה הגמ' במקרים שאמר בעה"ב לאחד מפועליו שישכור עבורו פועלים תמורת סכום כלשהי והלך אותו פועל ושכר פועלים אך שינה באמירתו מהסכום שאמר לו בעה"ב קודם לכן. במקרה שאמר לו בעה"ב שישכרם תמורת ג' דינרים ואזל איהו ואמר להו בארבעה וענו לו: "כמו שאמר בעל הבית" ברור לגמ' שדעתיהו אעילויה ומקבלים ד' דינרים, אמנם במקרה ההפוך הסתפקה הגמ' "אלא אי אמר ליה בעה"ב בארבעה ואזל איהו אמר להו בתלתא ואמרי כמה שאמר בעל הבית מאי אדיבורא ידיה קא סמכי דאמרי ליה מיהמנת לן דהכי אמר בעל הבית או דילמא אדיבורא דבעל הבית קא סמכי", ולאחמ"כ הביאה הגמ' ראייה משליח גט. במאמר זה נברר בעזרת ה' מדוע במקרה א' ברור לגמ' שדעתיהו אעילויה ואילו במקרה ב' מסתפקת הגמ' וכן יל"ע מהי מסקנת הגמ' שבפשטות סוגייה זו לא הוכרעה.

בירור א'

החילוק בין שני המקרים בגמ'

מבואר בגמ' שכאשר אמר לו בעה"ב ג' ואמר השוכר לפועלים ד' וודאי דעתיהו אעילויה כיון ששמעו ממנו סכום גבוה בוודאי שאין רצונם לפחות ממנו, ולכן כוונתם ברורה והיא: "מיהמנת לן דהכי אמר בעל הבית". אמנם כאשר בעה"ב אמר בד' ואמר הוא לפועלים ג', ששמעו ממנו סכום נמוך, יש שתי אפשרויות להבין את כוונתם במה שאמרו "כמו שאמר בעה"ב". אפ"ל שכיון שאמר להם סכום נמוך כוונתם היא שרוצים יותר ולכן פירוש דבריהם הוא שהם סומכים רק על דברי בעה"ב (ורק כאשר אמר להם סכום גבוה בפירוש כבמקרה הראשון אין כוונתם לפחות ממנו, משא"כ בנד"ד) או שסומכים על השליח שכך אמר בעה"ב. אכן יש להבין, כיוון שסו"ס במקרה הראשון רואים שפועלים רוצים יותר וכלשון הגמ': "דעתיהו אעילויה" (ולכן כשאומר להם סכום גבוה בוודאי פירוש כוונתם היא שנאמן שכך אמר בעה"ב) וא"כ גם במקרה השני שבו הסתפקה הגמ' יש לפרש את דברי הפועלים בצורה כזו שכוונתם לקבל יותר וממילא מה שאמרו "כמה שאמר בעל הבית" כוונתם היא שרק כפי שאמר בעה"ב יקבלו ואם אמר סכום גבוה הרי שיקבלו אותו (ואם באמת לא

אמר סכום גבוה אלא כמו שאמר השליח יסכימו לזה), ומדוע לפרש (לאחד מצדדי הספק בגמ') שכוונת הפועלים לומר שנאמן הוא שכך אמר בעה"ב, הרי רואים בעלמא שיש לפרש כוונתם באופן ש"דעתייהו אעילו"א וגם פה נימא הכי.

וא"כ יש להבין מהו פשר החילוק בין המקרים המובאים בגמ'.

וכן הקשה בתור"פ: "וא"ת מאי קמיבעיא ליה הא פשיטא ליה דדעתייהו אעילו"א ואם כן כי אמר להו שליח בתלתא ליכא למימר דמהימני ליה דהא דעתייהו אעילו"א". וכן הקשו הריטב"א ועוד ראשונים.

ישוב הריטב"א

הריטב"א תירץ שבמקרה הראשון בו אמר בעה"ב סכום נמוך והשליח אמר סכום גבוה ואמרו הפועלים "כמו שאמר בעה"ב" יש ממ"נ ללכת בתר הסכום הגבוה. על הצד שכוונת הפועלים היא לסמוך על בעה"ב אל מול השליח, ובעצם הם עוזבים את הודאי דשליח מפני ספק בעה"ב בזה וודאי אומרים שדעתייהו אעילו"א, כיוון שההגיון נותן שאם משהו עוזב וודאי ומשליך א"ע על הספק, בוודאי שדעתו על העילו"א, ולכן הרשה לעצמו ללכת בתר הספק דבעה"ב. ולצד השני לפיו כוונת הפועלים היא "מיהמנת לן דהכי אמר בעה"ב" הרי שהם מאמינים לסכום הגבוה, ולכן דעתייהו אעילו"א בכל גוונא.

משא"כ במקרה השני בו הסתפקה הגמ', כאשר בעה"ב אמר סכום גבוה ואמר השליח סכום נמוך ואמרו לו: "כמו שאמר בעה"ב" שאין כאן ממ"נ, דרך לצד שכוונתם לומר שבעה"ב נאמן אל מול השליח, ובעצם בזה הם משליכים את הודאי דשליח מפני הספק של בעה"ב שברור שכוונתם אעילו"א, משא"כ לצד השני ולפיו כוונתם היא "מיהמנת לן דהכי אמר בעה"ב", הרי שהם מאמינים לסכום היותר נמוך. וכתירוצו של הריטב"א משמע גם בתוס' ר"פ.

דעת רש"י

אמנם ברש"י (ד"ה דעתייהו) משמע דלא כריטב"א, שכן כתב ביחס למקרה הראשון: "אע"פ שאמרו לו הרי אנו נשכרים כדברי בעל הבית, לא לפחות מקצבתו של זה אמרו אלא להוסיף וכך אמרו מהימנת לן דהכי אמר בעל הבית...". לדברי רש"י במקרה א' ההסבר היחיד לדברי הפועלים שאמרו: "כמו שאמר בעל הבית" הוא "מהמנת לן דהכי אמר בעה"ב", וביאר המהרש"א (ע"ד רש"י הללו) שמדובר שכל הפועלין נשכרין בג' וכשאמר להם השליח שיקבלו ד' והשיבו לו הפועלים: "כמו שאמר בעל הבית" - פשיטא לן שהפועלים מאמינים לשליח וכוונתם לומר "מיהמנת לן דהכי אמר בעל הבית" כיון שהם רואים ששאר הפועלים מיתגרי בג' וממילא כאשר משהו אמר להם סכום גבוה יותר הרי שהם מאמינים לו (שאינן להם שום עניין להאמין למישהו אחר). וזו הכוונה "דעתייהו אעילו"א", ולא כריטב"א שאולי יש צד שהם מאמינים לאמירה הלא ידועה של בעה"ב וממילא כיון ששכרי ודאי ואזלי בתר הספק מוכח דדעתייהו אעילו"א¹.

המחלוקת בין רש"י לריטב"א

בעצם מחלוקת רש"י והריטב"א היא מדוע במקרה א' ברור שדעתייהו אעילו"א: לריטב"א כיון שיש ממ"נ על שני הפירושים האפשריים למשפט "כמו שאמר בעל הבית" שדעתם אעילו"א. ולרש"י ברור שיש רק פירוש אחד למשפט והוא "מיהמנת לן דהכי אמר בעה"ב" דהיינו שאמר את הסכום הגבוה.

¹ ובנוגע לדעת רש"י ע"ע במהר"ם שי"ף וע"ע במה שהביא הרזא דשבתי בשם מהריט"ץ.

וא"כ לריטב"א מובן מדוע במקרה ב' יש ספק כמה יקבלו כיון שאין כאן ממ"נ, ורק א"ת שכוונתם היא לסמוך על הדיבור הלא ידוע של בעה"ב, דשבקי ודאי ואזלי בתר ספק- ודאי דדעתיהו אעילויה, אך א"ת שכוונתם היא מיהמנת לן דהכי אמר בעה"ב" הרי שהשליח אמר סכום נמוך והם מאמינים לו. ולרש"י עפ"ד מהרש"א יהיה מתורץ באופ"א: כיון שמדובר כאן שדרך העולם לשכור פועלים בג', הרי שרק כאשר השליח העלה בסכום ואמר להם בד' ברור לנו שפועלים אלו לא רוצים לפחות מסכום גבוה זו וממילא כוונתם היא מיהמנת לן דהכי אמר בעה"ב, אך בסיפא שבעה"ב אמר ד' והשליח אמר ג', יש כאן "הצעת מחיר" רגילה שישכרו אותם בג' וממילא ניתן להסביר את דבריהם כרגיל שמאמינים לו שכך אמר בעה"ב כיון שזו הצעת מחיר רגילה בשוק, ועפ"ז שקלי ג' ויש להם תרעומת. בניגוד למקרה א' ששם ודאי דעתיהו אעילויה כיוון ששמעו סכום גבוה, הרי שבמקרה ב' אין שום מניעה לבאר שכוונתם לסמוך על הדיבור הלא ידוע של בעה"ב כיוון שאין להם מה להפסיד מכך, וממילא אולי שקלי ד', ואולי שקלי ג' כיון שמאמינים לשליח בפשטות.

ומובן דלרש"י המושג "דעתיהו אעילויה" פירושו הוא ביחס לשאר פועלים (כ"כ המהרש"א במפורש) דהיינו שכאשר מקבלים הצעת מחיר גבוהה יותר ממה שנותנים לשאר הפועלים בשוק דעתם על סכום גבוהה זה, משא"כ כשהצעת המחיר היא רגילה אין לומר "דעתיהו אעילויה" כיון שביחס לשאר הפועלים זו הצעה רגילה, ולכן במקרה השני לא אומרים בפשטות דדעתיהו אעילויה. ולפירוש רש"י עפ"ד מהרש"א מובן דדעתיהו אעילויה ומהימנת לן דהכי אמר בעה"ב זוהי סברא אחת, שהם מאמינים לו שבעה"ב אמר את הסכום הזה (ד') כיון שדעתיהו אעילויה, דהיינו שהם רואים שהציע להם סכום גבוה יותר משאר הפועלים וממילא הם מאמינים לשליח.

דעת התוספות

בפשטות נראה שגם התוס' הבינו כרש"י בטעם שבמקרה א' דעתיהו אעילויה, שהתוס' (ד"ה ואזיל) כתבו על מקרה א': "והא דאמרו ליה כמו שאמר בעה"ב היינו מהימנת לן דהכי אמר בעה"ב", דהיינו שברור גם לתוס' שבמקרה א' יש פירוש אחד לדברי הפועלים שאמרו "כמו שאמר בעל הבית" שכוונתם היא "מהימנת לן דהכי אמר בעל הבית" וכמ"ש רש"י.

אמנם לאחמ"כ הוסיפו התוס' וכתבו: "אי נמי משום דאי אמר בעל הבית טפי מארבעה, שיהא להם כמו שאמר בעל הבית, והיינו דמבעיא ליה בתר הכי אי אמרינן מהימנת לן דהכי אמר בעה"ב אי משום דדעתיה אעילויה". יש להבין האם ה"א נמי" זהו ביאור אחר שחולק על רש"י או המשך של הביאור הראשון ונמצא שאף החלק הראשון של דבריהם אינו כרש"י.

ואולי אפשר להבין שה"א נמי" אינו פירוש אחר אלא המשך של הפירוש הראשון, וכוונתם היא לחלוק על רש"י, וכוונת התוס' היא שתמיד יש להסתפק בכוונת הפועלים שאמרו: "כמו שאמר בעל הבית", האם כוונתם היא "מהימנת לן דהכי אמר בעל הבית", או שסומכים על הדיבור הלא ידוע של בעה"ב (בניגוד לרש"י שסובר שבמקרה א' תמיד פירוש דבריהם הוא "מהימנת לן דהכי אמר בעה"ב"). במקרה א', בו בעה"ב אמר ג' ושלחו אמר להם ד' והם שמעו סכום יותר גבוה מהנהוג בעולם (וכמו שביאר מהרש"א ברש"י שמדובר כאן שהעולם שוכרים בג' והשליח אמר להם ד'), כיון שנפתחה להם האפשרות לקבל יותר ברור שכוונתם אעילויה, כיון ששמעו סכום גבוה יותר מהנהוג בעולם, ברור שדעתם אעילויה, ואע"פ שאכתי אין לנו יודעים לפרש את כוונתם, האם מאמינים לשליח או לבעה"ב, מ"מ כיון שברור שדעתיהו אעילויה, צריך לפרש שאם הם מאמינים לבעה"ב אין כוונתם לפחות אלא לומר שאם בעה"ב אמר יותר מד' הרי שהם רוצים כך, ולכן במקרה א' דעתיהו אעילויה ממ"נ.

במקרה ב', לעומת זאת, שבו לא שמעו סכום גבוה יותר מהנהוג בעלמא, אלא שמעו סכום רגיל, כיון שלא נפתחה להם האופציה לסכום גבוה יותר, אין חובה לפרש את דבריהם בצורה כזו שדעתייהו אעילויה, אלא יכול להיות שהם מאמינים לשליח ובעצם מאמינים לסכום היותר נמוך או שמא דעתייהו אעילויה ולכן הם מעדיפים להאמין לדיבורו העלום של בעה"ב, ולכן במקרה ב' יש להסתפק בכוונת דבריהם למי הם מאמינים. וזו כוונת התוס' במש"כ: "והיינו דמבעיא ליה בתר הכי אי אמרינן מהימנת לן דהכי אמר בעה"ב אי משום דדעתייהו אעילויה", כלומר כשם שבמקרה א' היה ספק אם כוונת הפועלים להאמין לשליח או לבעה"ב, כך גם פה ישנו ספק כזה, אלא שבניגוד למקרה א' בו היה ברור שדעתייהו אעילויה כיון ששמעו סכום גבוה יותר מהנהוג בעולם, ולכן לא משנה כיצד תסביר את כוונתם תצטרך ללכת בתר הסכום הגבוה יותר, במקרה ב' יש ספק בדעת הפועלים אך לא ברור שדעתייהו אעילויה, אלא זה חלק מהספק.

וממילא עפ"ז תוס' חולק על רש"י, שלפי רש"י ברור שבמקרה א' כוונתם היא מהימנת לן דהכי אמר בעה"ב, וזה נכלל במה שדעתייהו אעילויה, כלומר שבגלל שדעתייהו אעילויה חובה לפרש שכוונתם היא מהימנת לן וכו'. משא"כ לתוס' שבוודאי שסוברים שבגלל שדעתייהו אעילויה יש לפרש בשני הצדדים את כוונתם לקבל כמה שיותר. ומ"מ שניהם מסכימים שבגלל שהפועלים שמעו סכום גבוה יותר דעתייהו אעילויה, ובניגוד לריטב"א שלפירושו דעתייהו אעילויה זה תוצאה של מ"מ"נ (לרש"י ותוס' דעתייהו אעילויה זהו הגורם להסביר שכוונתם לקבל יותר, ולריטב"א זוהי התוצאה של הספק בדבריהם).

לסיכום: ישנן ג' דעות מדוע במקרה הראשון ברור שדעתייהו אעילויה ובמקרה השני יש ספק בכך. הריטב"א סובר שיש מ"מ"נ, דאם מאמינים לשליח הרי שדעתייהו אעילויה, ואם מאמינים לדיבור לא ידוע בוודאי שאין דעתם לפחות אלא רק לקבל יותר.

לפי רש"י ותוס' מדובר ששוכרים אותם ביותר מהנהוג בעולם:

לרש"י דבר זה גורם שהם מאמינים לו שכך אמר בעה"ב.

לתוס' כיון ששכרו אותם ביותר מהעולם ברור שכוונתם רק להוסיף ולא להוריד, וגם אם מסביר שמאמינים לבעה"ב הרי שאין כוונתם לפחות אלא רק להעלות.

בירור ב'

מסקנת הסוגייה

דעת הרא"ש וסיעתו

המקרה השני בו הסתפקה הגמ' (אמר ליה בעה"ב בארבעה ואזל איהו אמר להו בתלתא ואמרי כמה שאמר בעל הבית) לא הוכרע לבסוף, וכתב על כך הרא"ש (סי' א): "ולא איפשיטא, הלכך לית להו אלא תלתא", ואלו דברי הרי"ף (מו. מדפה"ד), וביאר הנימוק"י שם: "ולא איפשיטא, הלכך הוי קולא לנתבע וחומרא לתובע ואין להם אלא תלתא", דהיינו שאמרינן כאן המוציא מחברו עליו הראייה, שהתובע כאן רוצה להוציא מחברו ד' והנתבע מוחזק, ולכן אמרינן דהמע"ה, וכיון שאין לו ראייה יקבל רק ג' וברביעי בעה"ב מוחזק.

וכך גם מציינו בסמ"ג (עשה פט, עמ' תסב במהדורת שלזינגר):

"אמר לו בעל הבית בארבעה והלך השליח ואמר להם בשלשה ואמרו לו כמה שאמר בעל הבית אע"פ שמלאכתן שוה ארבעה אין להם אלא שלשה כי בעייה היא שם אם נאמר ששמעו שלשה וקבלו עליהם או נאמר שסומכין על דברי בעל הית ולא איפשיטא הילכך המוחזק בממון עיקר".

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בדומה לראשונים הנ"ל גם פוסק שהפועלים יקבלו רק ג' אמנם נימוקו של הרמב"ם שונה מטעמים של

הראשונים הנ"ל, וז"ל הרמב"ם (שכירות ט, ג):

"אמר לו בעל הבית בארבעה והלך השליח ואמר להם בשלשה ואמרו לו כמה שאמר בעל הבית אע"פ שמלאכתן שוה ארבעה אין להם אלא שלשה שהרי שמעו שלשה וקבלו עליהם".

רואים בלשון הרמב"ם שהוא מכריע שהפועלים מקבלים שלשה ומנמק זאת בטעם: "שהרי שמעו שלשה וקבלו עליהם". אמנם טעמו של הרמב"ם אינו מובן כ"כ לענ"ד, שהרמב"ם נימק את הדין שאין להם אלא ג' מכיון שקבלו עליהם, אך קשה על כך שהיכן מצינו שהפועלים קיבלו זאת עליהם, הרי הם אמרו "כמה שאמר בעה"ב" ולא הסכימו בצורה מפורשת לדבריו, ובניגוד לראשונים הנ"ל שפשטו את מסקנת הגמ' מהכלל שאומרים בספק ממון המע"ה, ברמב"ם משמע שהבין שיש פשיטות לספק הגמ' שאינו נובע מחמת כללי הספקות כגון המע"ה וכדו'.² ועיי"ש בהגה"מ שהעיר ע"ד הרמב"ם ממש"כ הרי"ף והסמ"ע שיקבלו רק ג' בגלל שבעה"ב מוחזק בממון.

ביאור האבן האזל

האבן האזל דן בדברי הרמב"ם הללו באריכות, ותחילה הקשה כמה קושיות לשיטות הראשונים הנזכרות. לשיטת הרי"ף הקשה: "דהרי"ף אין דרכו להביא דין דאם תפס אין מוציאין מידו", כלומר שאין דרכו של הרי"ף להביא דין של המע"ה, ומדוע כאן חרג ממנהגו וכתב שבגלל שבעיין לא איפשטא מקבלים שלש דהיינו המע"ה. ולשיטת הרמב"ם הקשה: "אבל הרמב"ם שכותב כן בכל ספק אבעיא למה לא כתב דאם תפסו ארבעה אין מוציאין מידו, ועוד דמדברי הרמב"ם שכתב שהרי שמעו שלשה וקבלו עליהם מוכח דכוונתו דבודאי אין להם אלא שלשה וזהו אי אדבורא דידיה סמכי...".

דהיינו הקושיות לדברי הרמב"ם הן שעוד לפני שהתברר בו שהכריע את דינו מדין וודאי, אלא גם על הצד שהכריע את דינו מדין ספק (וכשיטת הראשונים הנ"ל) קשה למה לא נהג כדרכו בכל ספק אבעיא לכתוב שאם תפס אין מוציאין מידו, דהיינו שהמוציא מחברו עליו הראייה.

ועוד, שמשמע מדברי הרמב"ם שפסק מדין וודאי שהפועלים סומכים על דיבורו של השליח, וכוונתם היא "מהימנת לן דהכי אמר בעל הבית", וסומכים אדיבורא דידיה, ואילו בהלכות גירושין (ו, יב) לגבי הספק בענייני גירושין המופיע בגמ' (עו.-עו:) אם מאמינים לאשה שמינתה שליח קבלה או שמאמינים לשליח שאומר שהוא שליח הולכה, פסק הרמב"ם שאם הגיע גט לידה מגורשת, ומובן שסומכים על דיבורו של השליח שהוא שליח הולכה ולכן רק כאשר הגט הגיע לידה מגורשת. וקשה שהרי בגמ' היה ספק לעניין גירושין על איזה דיבור סומכים וא"כ הרמב"ם היה צריך להוסיף ולכתוב "שאם לא הגיע הגט אלא לידו הוי ספק מגורשת" כיון שזהו ספק בגמ' ולסיכום ישנם ג' קשיים בשיטת הרמב"ם:

א. מניין לו לפסוק שאזלינו בתר דיבורו של השליח בשעה שבעיין לא איפשטא.
ב. גם בהלכות גירושין שבהם הסתפקה הגמ' משמע שהרמב"ם פסק שמאמינים לדיבורו של השליח (מכך שלא הוסיף: "שאם לא הגיע הגט אלא לידו הוי ספק מגורשת") והרי הגמ' הסתפקה בדבר. ועיי"ש בלח"מ בהל' גירושין שהקשה כך.³

ג. הרמב"ם שכותב בכל אבעיא שלא נפשטה המע"ה, מדוע לא כתב כך גם כאן (בספק גבי פועלים).

² וכך הבין בדבריו הצ"ח בסוגיין.

³ לגבי הקושיה השנייה אפשר לומר שאין מכאן ראייה שהרמב"ם פוסק כצד שסומכים על דיבורו של השליח, ומה שהרמב"ם לא הוסיף: "שאם לא הגיע הגט אלא לידו הוי ספק מגורשת", הוא מכיון שכבר פשט דבריו מורין שפסק לחומרא ולא שהיה לו ברור שהשליח נאמן ולכן לא ראה צורך לכתוב נימוק מפורש לכך.

ולגבי קושייה א' (מניין לו לפסוק שאזלינן בתר דיבורו של השליח בשעה שבעיין לא איפשטא) ביאר תחילה אבהא"ז שספק הגמ' הוא האם השליח הסכים או לא הסכים לדברי הפועלים שאמרו "כמו שאמר בעה"ב" שישנו צד לומר שהפועלים והשליח אינם מקבלים האחד את דברי השני. יש כאן בעצם "אי אמון" בין הפועלים לשליח, שהשליח מסתיר מהם מה אמר באמת בעה"ב ולא אומר במפורש 'כך וכך אמר לי בעה"ב' אלא אומר בסתמא בכמה הוא שוכר אותם, וגם הפועלים מצידם אומרים "כמו שאמר בעה"ב" ואינם אומרים לו שהם מאמינים לו וכדו' אלא הם אומרים אמירה סתמית שנותנת גם מקום לכך שיקבלו סכום אחר שהשליח מסתיר מהם. בעצם כל המקרה כאן מראה על "ויכוח נסתר" בין הפועלים לבעה"ב, ולצד זה השליח לא מסכים לדרישת הפועלים להשאיר אופציה פתוחה אלא רוצה שישמעו לו בלבד.

מאידך גיסא אפשר לומר שאין שום ויכוח בין הפועלים לשליח, אלא הפועלים אמרו "כמו שאמר בעל הבית", והשליח שתק, ושתיקתו היא כהודאה והסכמה לדבריהם.

ובעצם ספק הגמ' הוא האם הדין ודברים המשונה שיש בין הפועלים לשליחו של בעה"ב מראה על אי הסכמה בין הפועלים לבעה"ב או שמא אין כאן שום ויכוח ביניהם ואדרבה שתיקת השליח היא הודאה. ומתוך כך מחדש אבהא"ז הבנה שונה בסוגיין שכוונת הגמ' בהבאת הסוגייה מגיטין איננה כפירוש הרגיל שהגמ' הביאה "תא שמע" מהסוגייה בגיטין ורב אשי בא ודחה אותה, אלא כל מה שמביאה הגמ' כולל דחיית רב אשי היא סוגייה בפ"ע במסכת גיטין (ורב אשי לא בא לדחות את הראייה מגיטין לסוגיין בב"מ, אלא הוא עצמו חלק מהסוגייה שם).

וראיית הגמ' מגיטין היא לפשוט כצד א', שעל כל פנים לא אמרינן שתיקה כהודאה, שהרי הגמ' שם (הן דעת ר"נ בשם רבה בר אבוה אמר רב והן דעת רב אשי שדחה אותם) לא אמרה שנבאר את דברי השליח שתיקתו היא הודאה, אלא יכול להיות שהבעל סומך על דיבורו של השליח, ולכן פושטים מהסוגייה בגיטין את הספק הגמ' (האם השליח מסכים או לא מסכים) שיש כאן אי הסכמה בין השליח לפועלים. כיון שהפועלים הלכו לעבוד למרות אי האמון השורר בינם לבין שליחו של בעה"ב מוכח ש"סבור וקבול", ולכן מובן פסק הרמב"ם שכתב ש"אין להם אלא שלשה שהרי שמעו שלשה וקבלו עליהם". וא"כ ישנה מחלוקת בין הראשונים בהבנת הגמ', שהרי"ף והרא"ש הבינו שה"תא שמע" זו ראייה מגיטין, ורב אשי דוחה אותה, ולכן למסקנה אין בסוגייה זו הכרעה ונקטינן דבספק ממון המוחזק עיקר והמע"ה. הרמב"ם לעומתם הבינו שכל מה שמובא בגמ' דידן, כולל דחיית רב אשי זה חלק מהסוגייה בגיטין, והראיה היא מכללות הסוגייה שם, שלא אומרים שתיקת השליח היא כהודאה, אלא יש אי הסכמה ביניהם ומכך שאעפ"כ הלכו הפועלים לעבוד, מוכח שסבור וקבול ולכן יקבלו רק ג'.

והנפק"מ אם הפועלים תפסו ולקחו ד' האם מוציאים מהם או לא, שלרי"ף והרא"ש אין מוציאים מהם, ואילו לרמב"ם מוציאים מהם.

יש לציין בנוגע לפירושו המחודש של האבהא"ז בסוגיין, שאכן רב אשי כבר דוחה את דחייתו בגמ' בגיטין, וא"כ מוכח שאינו הא לדחות את הראייה בסוגיין, אלא הוא כבר חלק מהסוגייה בגיטין, אמנם ק"ק שלכאן הגמ' הייתה צריכה לומר אצלנו "נאמר רב אשי..."

עם זאת יש לציין שבפשטות הגמ' נראה ללמוד לא כהבנת האבהא"ז, משום ששמעו בתחילתה הגמ' שהספק הוא "מאי, אדיבורא דידיה קא סמכי דאמרי ליה מהימנת לן דהכי אמר בעה"ב או דילמא אדיבורא דבעל הבית קא סמכי".

דהיינו שהספק הוא על הדיבור של מי סומכים, וכפי שהסתפקו בגיטין אם אדיבורא דידיה סמכי או אדיבורא דידיה סמכי, וממילא הספק בפועלים ובגיטין הוא ממש אותו ספק, ודלא כאבהא"ז שביאר שהספק הוא אם השליח הסכים לדבריהם או לא.

דיון בעניין ההלכה

כתב הטור (ח"מ שלב, ד): "ואם בעל הבית אומר בארבעה והוא אומר להם בשלשה והם אומרים כמו שאמר בעל הבית אין להם אלא שלשה ואפילו מלאכתן שוה ארבעה". ובדבריו לא הביא את נימוקו של הרמב"ם: "שהרי שמעו שלשה וקבלו עליהם", וניתן להבין שהוא פוסק כדעת אביו והרא"ש שהולכים בספק ממון אחר המוחזק. אמנם מרן בשו"ע (סעיף ד) כתב: "אמר לו בעל הבית בארבעה והלך השליח ואמר להם בשלשה ואמרו לו כמו שאמר בעל הבית אף על פי שמלאכתן שוה ארבעה אין להם אלא שלשה שהרי שמעו שלשה וקבלו עליהם", ושיטתו היא ממש כשיטת הרמב"ם.

ולכאור' קשה שהרי מרן צריך לפסוק כדעת הרי"ף והרא"ש שהם רוב עמודי ההוראה שסוברים שהוי ספק ממון והמע"ה ובפרט שבסוגיין עוד ראשונים הבינו כרי"ף והרא"ש (סמ"ג, הרב המגיד), אך מצד שני מוכח בדברי מרן שנימק זאת כטעמו של הרמב"ם.

והסמ"ע (סק"ט⁴) השווה זאת למובא בסעיף ב, למקרה שבו אמר לו בעל הבית שכור לי בארבעה והלך השליח ושכר בשלשה שאע"פ שמלאכתן שוה ארבעה אין להם אלא שלשה כיון שקבלו על עצמם, ושם מדובר שכאשר השליח אמר להם שיקבלו ג' לא ענו לו "כמו שאמר בעה"ב" אלא סברו וקיבלו.

וכתב הסמ"ע לגבי הנידון שלנו: "גם בזה דינם כאילו לא חזרו ואמרו כמו שאמר בעל הבית... ואיבעיא דלא איפשטא היא זו בגמ' והולכין בה לקולת הנתבע ואין מוציאין מידו", ובדבריו אינם ברורים כ"כ.

שהרי מרן בפירושו כתב כרמב"ם, ואילו הסמ"ע מסביר אותו כרי"ף והרא"ש דהוי ספק ממון והמע"ה (והנפק"מ כנ"ל אם תפסו הפועלים האם מוציאין מידם או לא). ועוד קשה ששמעו בו שהוא רוצה 'למחוק' את אמירת הפועלים "כמו שאמר בעה"ב", כיון שהוא כתב "גם בזה דינם כאילו לא חזרו ואמרו כמו שאמר בעל הבית...". ומוכח שהוא לא משווה זאת רק לענין הדין (שהרי הוא לא כתב 'גם בזה דינם כמון במקרה הנ"ל בסעיף ב שלא חזרו ואמרו כמו שאמר בעל הבית...') אלא הוא רוצה לומר שאמירתם הכא איננה נחשבת.

גם דברי הש"ך (סק"ד) בזה אינם מובנים לענ"ד, שהש"ך כותב שזו "בעיא דלא איפשטא ופסקו הפוסקים לקולא וכ"כ הסמ"ג...". ולאחמ"כ כתב: "ולפ"ז אם תפסו פועלים ד' לא מפקינן מיניהו למאי דסבירא ליה להרמב"ם וסמ"ג וסיעתם בעלמא דתפיסה מהני בבעיא דלא איפשטא... עיי"ש, ולדבריו אם תפסו אין מוציאין מהם והוא אומר זאת עפ"ד הרמב"ם שהוא בעל השיטה שמוכח בה שבעיין איפשיטא ויש לפועלים רק ג', והוא כותב זאת בדעת מרן שכתב "אין להם אלא שלשה שהרי שמעו שלשה וקבלו עליהם".

ועיי' במאירי שכתב (במסקנה בסוגיין):

"הדבר ספק שמא כך אמרו לא על דעת קיצבא זו אנו יורדין אלא על דעת בעל הבית ומספק אין מוציאין מבעל

הבית אלא שלשה ויראה שאם תפשו אין מוציאין מידם ומ"מ הרבה גאונים מחליטין לפסוק דאדבורא דשליח

סמכי ולית להו אלא תלתא...".

וא"כ סברת המאירי עצמו היא כרי"ף והרא"ש שאומרים פה המע"ה כיון שזה ספק ממון, אמנם המאירי מוסיף ומביא גאונים שפוסקים לכאור' כרמב"ם שאדיבורא דשליח סמכי.

לסיכום נציין שישנם בסוגיין שלושה קשיים מרכזיים שיש לעמוד עליהם: א. מהי סברת הרמב"ם לפשוט את סוגיין שהפועלים האמינו לשליח (וע"ז יש את תירוצו של האבהא"ז ומ"מ יש לעמוד על דבריו וכן"ל). ב. מדוע מרן פסק כדעת הרמב"ם ולא כרי"ף והרא"ש. ג. כיצד ביארו אחרונים רבים (סמ"ע, ש"ך, באר הגולה, ועוד) שדעת מרן היא לפסוק כרי"ף והרא"ש שבעיין לא איפשיטא, בשעה שלשונו מראה שפסק כדעת הרמב"ם ששיטתו שבעיין איפשיטא.

וה' יאיר עיינו בתורתו הק' להבין ולעמד על אמיתה של תורה אמן.

⁴ עיי' בש"ך (סק"ג) שכתב שבדברי הסמ"ע הללו הודפסו על ס"ג אך צריך לציין על סעיף ד' עיי"ש.